

ՀՈՌՄԱՅԵՑԻ ԳԱՏԱԽՈՐԵՐԸ

ԿԱՄ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐԸ ՀՐԵԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ս. ԱՆՈՒՆ Ու խոստովանում. — Դատաւոր կամ գործակալ կը հաշտեին կարգ մը նահանգներու կառավարիչներ, որոնք մահուան վճիռ ալ արձակելու իշխանութիւն ունէին: Դատաւորը միեւնոյն ժամանակ զինուորական վերին հրամանատարն էր իր կառավարած երկրին, այս պատճառաւ անկիալ պէտք էր որ ասպետաց կարգին պատկանէր:

Հրէաստանի դատաւորին ընկալալայն էր Պաղեստինի ծովափերէն քաղաքը՝ Կեսարիա, որ Յուդայի ու Հայֆայի հիշող մէջտեղը կը գտնուէր: Անկիա երուսաղէմէ կ'ելլէր միայն մեծ աստեղու առիթով՝ հակառակ համար ժողովուրդի հաւանական շարժումներուն վրայ:

Կը հարցուի՝ թէ ինչ է լափով Հրէաստանի դատաւորը ենթարկուած էր Սիրիոյ կուսակալին, որ Դամասկոս կը նստէր: Այս հարցումին պատասխանը դիւրին չէ. վառելի կ'ին հեղինակները Հրէաստանն ու Սիրիան երբեմն կը ներկայացնեն իբրեւ երկու իրարմէ անջատ նահանգներ ու երբեմն՝ առաջինը ենթարկուած երկրորդին: Բայց ան համարելու է որ Հրէաստանի դատաւորին զիրքը միեւնոյնն էր՝ ինչ որ էր միւս նահանգներու կառավարիչներուն զիրքը: Անոնք, ինչպէս ըսուեցաւ, վերին հրամանատարն էին ընկալիչն ու բացարձակ իրաւաստութիւն կը վայելէին զատական ու ելիստական գործերու մէջ:

1. — Հրէաստանի դատաւորները կը հրամայէին զօրաբանակի մը: Այդ բանակը սակայն ժամանակ գտնուէրէ կը բաղկանար և ոչ թէ հռոմայեցի լեգիոնականներէ: Այդ գունդերու զինուորները կ'առնուէին երկրին ոչ-հեղաք ընկալիչներին, (ժամանակ գտնուէր ունէին Սիւրասիւս (Հին Սամարիան), Կեսարիա, Երիտփի եւ Մաքէդոնի փոքրեղանկազմներ, Յեղրայելի դաքս, ուր կը հրամայէր տասնասպետը, եւ Երուսաղէմ՝ ուր գտնուէր տակ մը կը բնակէր Անտոնինեան Աշտարակին մէջ:

2. — Անոնք կը վայելէին նաեւ վերին դատարանի իրաւունքը, բայց արտաքույ կարգի պատգաններու մէջ միայն գործ կը զնէին իրենց այդ իրաւունքը, վասնզի ոճրագատ աստեղները, ինչպէս նաեւ քաղաքային դատերը, Հրէաներու ձեռքէ կը գտնուէին. միայն մահուան վճիռ արձակելու իրաւունքը կը մնար հռոմայեցի դատաւորին: Սակայն ինչէ ամբաստանելու Հռոմի քաղաքացի ըլլալ՝ այն աստեղ կրնային զայն Կեսարիա տանել, ինչպէս եղաւ Սուրբ Փօղոսի պատգային: Անկցնենք՝ թէ դատաւորը շատ ան-

գամ կարծեքին կը դիմէր իր խորհրդականներուն, որոնք բաղկացած էին բարձրագոյն պաշտօնականներէ ու այն երկրաստացիներէ, որ զօրածնութիւն մէջ հրահանգուելու համար անբաժան էին իրմէ:

3. — Դատաւորները կը հակէին նոյնպէս պետական տուրքերու և կայսերական եկամուտներու զանաձուլին վրայ. սակէ կու գար իրենց Գործակալ (Procurateur) օրհուրը, ու երկիրն ալ կը հաշտէր Գործակալական (Procuratorien) ճեղքմ:

Բ. Հրէաստանի զինուոր դատաւորները. — Հերովդէս Մեծի որդիին՝ Արքեղայոսի գահակցութենէն յետոյ, 6 թուականին (8 Վ. Ք.), հռոմայեցի դատաւորները կառավարեցին Յուդան, Սամարիան եւ Իդումէան: Հերովդէս մեծի թուր Հերովդէս Ագրիպպոս Ա. 41-44 տարիներուն թագաւորեց ամէն այն երկրներուն վրայ, որոնք իր մեծ հօր օրհուրկոտութեան տակ էին: Բայց 44 թուականէն սկսեալ նորէն դատաւորներուն անցաւ իշխանութիւնը:

Հիշումեն տասնչորս դատաւորներ կառավարեցին Հրէաստանը, ետիք՝ 6 էն 41 (8 Վ. Ք.), այսինքն Հերովդէս Ագրիպպոս Ա.էն (41-44) առաջ, և ետիք՝ 44էն 66: Սրան այս տարին Հրէաները ապստամբեցան Հռոմի դէմ:

Յիշատակենք համառօտիւ այն դատաւորները, որոնք ևս ետք մը ձգեցին Պատմութեան մէջ:

Կոստանիս Ա.ի (6-9 Վ. Ք.) օրով Սամարացիք Պաղեստին տանին քիչեր մը Տաւարը պոծելու նպատակով մարզու սովորները նստեցին հան: Նոյնպէս Յուդա Գալիլէացի ապստամբութիւն մը զրգուց:

Զօրբոր դատաւորը՝ Վալերիոս Գրասո (15-26) զրկուեց Տիրերիոս կայսրէի՝ պաշտօնակի ըրաւքանի մը քանանայակոտներ ու անոնց տեղ չորերը կարգեց, ինչպէս Աննա, Իսմայէլ, Եղիազար, Սիմէոն, Կայիափա:

Հինգերորդ դատաւորը՝ Պոնտիկ Պիլատոս կամ Պոնտիկ Պիլատոս ծանօթ է ամենէն աւելի: Անոր բուն անունն էր Պոնտիոս ու թերեւս կը պատկանէր Պոնտիոս Նշանաւոր ընտանիքին: Պիլատոս մականունն էր, որուն ծագումն ու իմաստը անծանօթ կը մնան. կազմուած ըլլալ թերեւս pilum բառէն, որ կը նշանակէ սիգակ. այն աստեղ Պիլատոս պիտի Նշանակէր Տիգակալութիւնը:

Այս դատաւորին վարչութիւնը նուազ հաշտարար եղաւ Հրէից հանդէպ, զորս կ'աճեցան հենք ու չէր ըմբռնէր ոչ իշխանական կարգադրութիւն և ոչ անոնց կրօնական զգացումները: Անկիա բնութեամբ դաժան էր սովորաբար, բայց երբեմն թոյլ էր ու անվճռական: Իր իշխանութեան օրով քանի մը ապստամբութիւններ ծագեցան երկրին մէջ, զորս զսպեց ամենայն խստութեամբ: Մեծ եղաւ Հրէից զայլովիք երբ տեսանք որ ան քիչեր տանին Սուրբ Քաղաքը մտցուցած էր զինուորներ, որոնց զօրներուն վրայ հեթանոսական նշաններ կային: Հրէաները բազմութեամբ դիմեցին Կեսարիա ու

խառն բողոքեցին այս որոնողներին զեմ, ու Պիղատոս ստիպուեցաւ տեղի տալ: Դարձեալ ապրտամարութիւն մը պայթեցաւ՝ երբ Պիղատոս Երուսաղէմի իր պալատին մէջ Տիբերիոս կայսեր ձեռնուած վահաններ կախել տուաւ: Երանք նոյնպէս հեթանոսական նշաններ կը կրէին: Հրէից բողոքին վրայ կայսրը հրամայեց վերցնել վահանները: Նոյնպէս ծանր խռովութիւններ ծագեցան՝ երբ Պիղատոս կողջպտեց Տաւարի գանձը՝ շինելու համար Ալեքսանդրիայի Երուսաղէմ տանոց շրջանը: Վերջապէս Ղուկաս Անտաղարանի կը յիշէ ապտամութիւն մը զոր հանել փորձեցին Գալիլեացիները եւ զոր Պիղատոս զարձեալ անողորմաբար զսպեց՝ կոտորելով ապտամիկները Տաւարի դաւիթներուն մէջ՝ այն պահուն՝ երբ քահանաները կը զենէին զոսեմուտ համար անոնց ընծայարեութեան կենդանիները (Ղուկ. ԺԳ. 1): Գալլայայէ եւ Պիղատոսի թոյլ ու անվճռական վարմունքը Փիլիպի նկատմամբ: Անկա համոզուած ըլլալով Յիսուսի անմեղութեան՝ նախ միջոցներ կը փնտել ազատելու համար զԱյն Հրէից քինանալով: Երբ քինուեցաւ Գալիլեացիները, որոնք քաղաքի մէջ իրենց հետ տալ՝ հանելի երեւնալու համար ամբարձրեցին Կալիստոսի շնորհէն չզրկուելու վրասէն, որոն մասին կը որոնուէին իրեն: Յետոյ սակայն կ'արհամարհէ Հրեաները՝ մերժելով փոխել Թալիս վրայ իր դրած արձանադրութիւնը: ՅԻՍՈՒՍ ԱՅԱՌՎԵՐՅԻ ԹԱՎԱՌԻՐ ՀՐԻՑԻ:

Սիւրիոյ կառավարիչը՝ Վիտելլիոս՝ զրկեց Պիղատոսը Հռոմ, որպէսզի կայսեր առջև արդարացի ինքզնիքը՝ անողորմաբար կոտորելու համար Սամարացիները, անոնց յանցանքն էր՝ Մովսէսի Թաքուցած նուիրական անօթները գտնելու նպատակով Գարիլիմէ կրօնական վրայ իրենց կատարած պղծութիւնները: Պիղատոսի վարձանը հաւանաբար թաղուեցաւ, բայց իր մահուան պարագաները անծառօն կը մնան առասպելական մը: Ղուկ. մը մէջ՝ Եւսեբիոս Կեսարացիին համաձայն՝ ստեղծաբար Գալիլիոյ Վիեննա քաղաքը ու հոն անձնասպանութեանը վերջ տուաւ իր կենսոյին:

Տաւարեցի զատաւորը եղաւ Վենեդիկոս Կալմոնոս (48-52): Սա նախ զսպեց Պատեքի տոնին Երուսաղէմի մէջ բռնկած ապստամբութիւն մը: Երբ յետոյ որից ապստամբութեան մը առաջն առնելու համար հրամայեց պատմել հռոմայեցի զինուոր մը, որ ծանրորէն վիրաւորած էր Հրեաներու կրօնական զգացումը: Իր օրով Գալիլեացիք՝ իւր փոխընկեր՝ կողոպտած ու հրդեհած ըլլալով Սամարացիները շատ մը գիւղերը՝ Կուսմանոս արեւելի մէջ խնդրեց շատ չարժանուէր: Բայց Սիւրիոյ կառավարիչը՝ Ռամիրիոս Գուսարատոս, որուն յանձնուած էր զործին զննութիւնը, Կուսմանոսը զրկեց Կողոպտի կայսեր մօտ, որ սպաննել տուաւ այդ զործին համար մինչեւ Հռոմ իրեն դիմող Սամարացիները, զորս կը համարէր աղբիւր ամէն չարիքներու: Եւ Հրէաստանի զատաւորն ալ զատապարտեց աքսորի:

Անտոնիոս Փելիս՝ տաւարեցիները զատաւորը (52-60) ամուսնացած էր Ազրիպպոս Ա. աղջկան Դուսուրիայի հետ ու զատաւորը կարգուած էր Յովնաթան քահանայապետի խնդանքով: Անողորմ ու չուսուած մէկն էր Փելիսը: Կեսարիոյ մէջ իր առաջին հանուեցաւ Պոլոս՝ Երուսաղէմի Տաւարին մէջ Լիւսիոս հազարապետին կողմէ ձերբակալուելէ յետոյ (Գործք ԻԳ. 24): Փելիսը երկու տարի բանտին մէջ պահեց Առաքեալը՝ անկէ օգուտ մը քաղելու յոյսով: Իր օրով Հռոմի զէմ Հրէից ատեւ լռութիւնը աւելի անցաւ ու ինք ստիպուեցաւ խառնութիւն բանեցնել Նախնայայտներու մօլեւածնը կուսակցութեան զէմ, ապա ալ աւելի դատաւ վարմունք ունեցաւ: Սիկարանմանը զէմ, որտեք ապանեւ ինչ յիշեալ Յովնաթան քահանայապետը: Գործք Առաքելոցին մէջ (Իմ. 38) յիշատակութիւնը կայ Եղիպտոսի հրեայի մը, որ չորս հազար ապստամբներու գլուխն անցած կը բանակի Ձիթնեաց լեռան վրայ: Հոն ինք ու իր հետեւորդները կը յուսանին թէ պիտի տեսնէին ինչպէր Երուսաղէմ պարիսպներուն ու իրենց յաղթական մուտք մը պիտի գործէին քաղաքը: Հռոմէական զուսմարտակը, սակայն, ցիրուցան ըրաւ ապստամբներու այդ խուսքը: Կը կարծուի թէ 60 Թուականին Ներոն եւ կանչեց Փելիսը:

Վերջինիս յաջողեց Պուլիոս Փետոս (60-62): Ան Կեսարիա ժամանէ, երբ օր յետոյ ելաւ Երուսաղէմ, ուր նորոնտիք քահանայապետը իւրեղեց իրմէ Երուսաղէմ բերել տալ Պոլոսը: Հըրեաները կը յուսանին համարն սպաննել զայն Սիկարանմանը ձեռքով: Բայց Փետոս կուսեց լարուած դաւը ու մերժեց անոնց խնդիրը: Ի զուր Հրեաները Առաքեալը կը ներկայացնէին դատահան մը Հռոմի զէմ. զատաւորը կը շարունակէր պաշտպանել Պոլոսը: Այն տոնն է որ Վերջինս պահանջեց կայսեր ատեմը փոխադրել իր դատը (Գործք ԻԵ. 1. ԻՋ. 32): Փետոսը Հըրեաստանի մէջ մեռաւ: 62 Թուականին: Նախ քան իր մահը ան սկանաւորեւ եղաւ ապստամբութեան մը, զոր Յովսեպոս սիլեզուս-արեւմտեցիները կը համարէ հրէական մեծ պատերազմին:

Տաւարեցի զատաւորը ու վերջին զատաւորը եղաւ Գեսիոս Փորոս (64-66), որ անպատկառ կողոպտարի մը ձեռնարկեց երկրին մէջ ու պատահաւ եղաւ մեծ պատերազմին, որուն հետեւանքով բնաջնջուեցաւ Հրէից ազգը ու աւերակոյտի մը վերածուեցաւ Երուսաղէմ:

Երուսաղէմի անկումէն (70) յետոյ Պաղեստին զատաւորներու վախարէն ունեցաւ կառավարիչներ, որոնք ծերակուսականներէն կ'ընտրուէին:

Հայացոյց՝ Մ. Ն. Ն.